

ORLE NAD KAMIONKIEM

Orle to dla nas niezwykle ciche miejsce, gdzie dociera się pieszo, rowerem lub na biegówkach przeważnie z Jakuszyca, ale była to kiedyś górská osada, gdzie bużowało życie. Swoje miejsce na przełomie XVI i XVII w. znalazł tu czeski uchodźca religijny Babel. Na wysokości 825 m n.p.m., nad potokiem Kamionek mógł wreszcie wierzyć bez przeszkód, jak sam chciał. Wraz z rodziną żył z hodowli, bo wokół puszcza, skalista ziemia, długie i śnieżne zimy na nic innego nie pozwalały. Mniej więcej w tym samym czasie, nieco dalej na północ, na Hali Izerskiej powstała osada Wielka Izera, także założona przez eskulantów.

Wcześniej odwiedzali te strony Walonowie, znakomici znawcy, poszukiwacze i kopacze kamieni szlachetnych, złota i minerałów. Wraz lub w konkurencji z nimi penetrowali te tereny joannicy a potem wysłannicy króla Czech Rudolfa II. Kwarc, który tu znaleźli w nieogarnionych ilościach wkrótce sprawił, że zaczęły jak grzyby po deszczu wyrastać huty szkła, na które był ogromny popyt. Pierwsze powstały w Piechowicach i Szklarskiej Porębie. W XVIII w., gdy wyczerpywały się zasoby drewna, właściciel tych ziem, hrabia Schaffgotsch, nakazał przenieść hutę z Białej Doliny do Orle, gdzie drewna nadal było w bród.

Huta Orle powstała szybko, ale szkło z niej pochodzące było drogie i długo nie osiągało żądanej jakości. Na ceny wpływała odległość od miejsc sprzedaży wyrobów gotowych i złe drogi. Do podnoszenia jakości uparcie i z sukcesami hutnicy tutejsi dążyli. W latach 30. i 40. XIX w. genialny twórca szkła artystycznego Franz Pohl uczynił z Huty Orle zakład doświadczalny, gdzie powstawały szklane dzieła wiekopomne: millefiori, vasi a reticelli, filigrany, szkło rubinowe itp., które trafiały na królewskie stoły, a obecnie można zobaczyć w muzeach.

Sytuację śląskiego hutnictwa szkła pogarszała silna konkurencja między hutami czeskimi i pruskimi. Większe lub mniejsze powodzenie zależało jednak głównie od koniunktury na szkło, jaka akurat panowała na rynku. W rezultacie Huta Orle przez długi czas wykonywała tylko półprodukty, następnie wykańczane głównie

w Szklarskiej Porębie. W r. 1885 została ostatecznie zamknięta. Przyczyniła się do tego przede wszystkim przestarzała technologia i brak zbytu, do którego walnie przyczyniła się wojna celna z Austrią. W ten sposób zakończył się długi epizod szklarski Orla. To nie była wielka huta – w latach 70. XIX w. zatrudniała 100 pracowników.

W 1903 r. w Jakuszycach, czyli w odległości 4 km od Orla – na wysokości 871 m n.p.m. – zbudowano stację kolei, która połączyła Szklarską Porębę z Tanwaldem. Teraz zaczęła się turystyczna kariera tej ziemi. Do popularyzacji Orla przyczynił się filozof, myśliciel, mistyk, badacz Śląska – Will Erich Peuckert, który został nauczycielem w pobliskiej Wielkiej Izerze. Gerhart Hauptmann osadził akcję swego dramatu „A Pippa tańczy” w gospodzie w Orlem. Drewnianą kładkę na Izerze, pozwalającą na kontakty z Czechami, zastąpiono w 1901 r. żelbetowym rozporowym mostem, ówczesnym wielkim osiągnięciem techniki budowlanej. To wszystko przyczyniło się do turystycznej popularności osady.

Czasy III Rzeszy przyniosły Orłu zupełnie inną rolę. W 1935 r. zbudowano tu 3 baraki dla paramilitarnej organizacji RAD, której zadaniem było budowanie Drogi Sudeckiej. W 1937 r. oddano odcinek Świeradów Zdrój – Szklarska Poręba. Podczas wojny baraki służyły jako magazyny żywnościowe.

W r. 1945 Orle stanowiło 8 budynków. W części z nich znalazła miejsce strażnica WOP. W następnych latach tak w Orlem, jak i w Wielkiej Izerze większość domów została zniszczona. Po Wielkiej Izerze został tylko budynek Chatki Górzystów. Turystyka została całkowicie wstrzymana. Poruszanie się po tym terenie jako strefie przygranicznej zakazane. W r. 1982 ktoś, nie wiadomo kto, wysadził żelbetonowy most na Izerze. Przywracanie funkcji turystycznej tych terenów zaczęło się w 1976 r. pierwszym Biegiem Piastów. Lata 80. zaznaczyły się klęską ekologiczną Gór Izerskich. W latach 90. wytyczono trasy rowerowe. W r. 1992 w Orlu powstała w byłym biurowo-administracyjnym budynku huty – baza turystyczna. Od początku zyskały sławę organizowane tam imprezy sportowo-rekreacyjne. 15 lipca 2005 r. wspólnym polsko-czeskim wysiłkiem przywrócono przejście turystyczne budując i otwierając na Izerze drewniany mostek. W r. 2009 został odnowiony budynek szlifierni z pokojami gościnnymi i małym muzeum szklanych przycisków do papieru.

*

Książka Przemysława Wiatera – wielkiego znawcy spraw Gór Izerskich – ma charakter monografii tej osady. Została napisana z myślą o licznych miłośnikach tych surowych i pięknych gór. Zawiera ogromną ilość szczegółów historycznych i współczesnych. Wymienia i opisuje fakty i ludzi związanych z Orlem i okolicą. Przytacza ogromną literaturę przedmiotu. Nie podejmuje tak bliskiego, a jednak zupełnie osobnego i wielkiego tematu narciarskich tras biegowych. Na załączonej płycie czytelnik znajdzie wszystkie zawarte w książce ilustracje plus jeszcze wiele innych, poszerzających historyczny obraz faktograficzny.

ROMUALD WITCZAK

Przemysław Wiater: *Osada Szklarska Poręba-Orle w Górach Izerskich*. Agencja Wydawnicza CB, Warszawa 2012, ss. 136 + płyta CD.